

ANTANAS VIENUOLIS (1882-1957)

A. Vienuolis-Žukauskas
Rašytojas. | Writer.

Biografija. Romantinių legendų, romanų, apysakų, apsakymų, atsiminimų ir dramų autorius, muziejininkas, visuomenininkas, farmacininkas. Tikroji pavardė Antanas Žukauskas. Gimė 1882 m. Užuožeriuose (Anykščių valsčius), pasiturinčioje ūkininko šeimoje. Šeimoje buvo vienintelis sūnus. Artima giminytė jį rišo su A. Baranausku ir J. Biliūnu. Mokėsi Anykščių valsčiaus pradžios mokykloje rusų dėstomąja kalba. Baigė Liepojos gimnazijos keturias klases. Tėvai ir finansiškai jį rėmęs A. Baranauskas tikėjosi, kad A. Vienuolis bus kunigu. Atsisakęs stoti į kunigų seminariją, neteko tėvų ir vyskupo A. Baranausko paramos.

1900 m. išvyko į Maskvą, ėmė dirbti vaistinės mokiniu. Įgijęs provizoriaus padėjėjo teises, A. Vienuolis išvyko į Kaukazą, dirbo vaistinėse. Kūrybinį darbą pradėjo gyvendamas Kaukaze. Nuo 1907 m. rašytojas vėl apsigyveno Maskvoje, studijavo farmaciją, klausė paskaitų apie literatūrą. Dalyvavo lietuvių studentų draugijos veikloje,

bendradarbiavo „Vilniaus žiniose“, „Aušrinėje“, „Vaivorykštėje“, kur paskelbė apsakymą „Paskenduolė“, „Užžėlusiu taku“ ir kt. Pasirinko literatūrinį Vienuolio slapyvardį, kuriuo pasirašinėjo visą savo kūrybą.

Į Lietuvą Vienuolis grįžo 1918 m., apsigyveno Kaune. Dirbo korespondentu laikraščiuose, Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisijoje, redagavo žurnalą „Veja“, padėjo V. Krėvei leisti žurnalą „Skaitymai“. 1922 m. Vienuolis iš Kauno persikėlė gyventi į Anykščius, kur iki 1944 m. turėjo nuosavą vaistinę. Globojo A. Baranausko klėtele ir jo literatūrinį palikimą, dalyvavo literatūriniame gyvenime. Rūpinosi rašytojo J. Biliūno palaidu iš Zakopanės parvežimu į Anykščius.

Sovietinės okupacijos metais valdžia nacionalizavo rašytojo vaistinę, o sūnų ištrėmė į Sibirą. A. Vienuolis buvo priverstas atiduoti valstybei literatūrinę duoklę. Pagal marksistinę ideologiją parašė apysaką „Išdukerė“ ir romaną „Puodžiūnkiemis“. A. Vienuoliui buvo suteiktas nusipelnusio Lietuvos liaudies rašytojo vardas.

A. Vienuolis mirė 1957 m. Anykščiuose. Palaidotas savo namų kiemelyje, netoli A. Baranausko beržų.

Anykščiuose įkurtas A. Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus. A. Vienuolio vardas suteiktas kelioms mokykloms, jo vardu pavadintos gatvės įvairiuose Lietuvos miestuose. 2009 m. kompozitorius Giedrius Kuprevičius sukūrė miuziklą „Veronika“ A. Vienuolio apsakymo „Paskenduolė“ motyvais. Iki 2011 m. Panevėžio J. Miltinio dramos teatre A. Vienuolio spektaklis „Prieblandoje“ suvaidintas net 657 kartus.

Kūryba ir jos reikšmė lietuvių literatūros istorijoje. A. Vienuolis reikšmingas kaip lietuvių epinio pasakojimo atnaujintojas, romantinių legendų, istorinių ir socialinių romanų, psichologinių novelių autorius. Rašytojas kūryboje pasiekė didelio meistriškumo, vaizdavimo ir stiliaus raiškumo. Labiausiai vertinama ankstyvoji A. Vienuolio kūryba, kur jis gilinosi į žmogaus ir aplinkos vaizdus, parodė ypatingą gamtos grožį bei egzistencijos reikšmingumą.

Vienuolio kūryba – [gausi](#), [įvairialypė](#). Rašytojas vienas pirmųjų ėmė gilintis į lietuvių inteligento, esančio toli nuo tėvynės, problemas. Legendos, apsakymai ir apysakos „Inteligentų palata“, „Vėžys“ – ryškių charakterių, plačių istorinio ir psichologinio pobūdžio [apibendrinimu](#) kūriniai. Jų tema – carinės biurokratijos ir nutautėjusios dvarininkijos žlugimas.

A. Vienuolio vardą išgarsino legendos „Amžinasis smuikininkas“, „Užkeiktieji vienuoliai“. Jos priskiriamos romantiniam stiliui. Šias ir kitas Kaukazo legendas parašyti rašytoją kvėpė puikūs gamtos vaizdai, Kaukazo tautų folkloras. A. Vienuolio kalba šiose legendose – puošni ir paslaptinga.

Nemažai rašytojo ankstyvųjų kūrinių – apsakymų – parašyta realistiškai, gilinantis į aplinką ir veikėjo išgyvenimus. A. Vienuolis pirmasis pradėjo plėtoti klasikinę realizmo temą – vienišos asmenybės konfliktą su savo aplinka, visuomene, nusistovėjusiomis gyvenimo normomis (apsakymas „Paskenduolė“).

„Prieš dieną“ – realistinis romanas apie [korumpuotą](#) pirmųjų nepriklausomybės metų valdininkiją. Romanas „Kryžkelės“, vaizduojantis kunigaikščio Vytauto kovų su kryžiuočiais laikus, buvo pirmasis Vienuolio žingsnis į Lietuvos istorijos temas.

Pokario laikotarpiu Vienuolis kūrė teroro ir trėmimų grėsmės akivaizdoje, [būgštaudamas](#) dėl artimųjų ir savo likimo. Pokariniai pirmojo dešimtmečio apsakymai (tarp jų ir „Išdukerė“), romanas „Puodžiūnkiemis“ parašyti stengiantis tenkinti socialistinio realizmo reikalavimus. Leidžiant raštų rinkinius, buvo verčiamas keisti ir žaloti savo ankstesnius kūrinius („Užkeiktieji vienuoliai“, „Aleliuja“ ir kt.). Paskutiniuoju gyvenimo dešimtmečiu sukūrė naujų legendų – daugiausia Lietuvos praeities temomis.

Apsakymas „Paskenduolė“ (pirmoji ištrauka)

Šalia didžiojo vieškelio, tarp tankaus mišraus miško, prie pat kelio stovėjo senas pakrypęs ąžuolinis kryžius.

Kada ir kas jį statė, niekas iš apylinkės senelių nebeatminė ir nežinojo, tačiau visi jį didžiai gerbė, laikė didele šventenybe ir bėdoje lankė.

Nė vienų metų, per kryžiaus dienas, apylinkės sodžių žmonės nepraleisdavo, neaplankę šito kryžiaus ir nepasilsėję čia pat augančių senų ąžuolų pavėsyje.

Pavasarij, kai tik sužaliuodavo žolėlės ir pražysdavo pirmieji žiedeliai, nežinomi žmonės aptaisydavo kryžių gėlėmis, apkabindavo nupintais žalumynų vainikais, mergaitės atnešdavo iš savo darželių pirmųjų radastų, žaliųjų rūtelių, vos tik pražydusių lelijų.

Anksti pavasarį, dar sniegą tebevarant, jau vysdavo ant kryžiaus ankstyvos žibuoklės, geltonos purienos; vėliau gaubdavo liemenį baltos kaip varškė [ievu](#) šakos, iš tolo viliodavo praeivį baltos ir melsvos alyvos... <...>

Rugiams pradėjus plaukėti, po tris, po keturis kartus apvyniodavo kryžių dideli mėlynų rugiagėlių vainikai, perpinti ir pagražinti gedulingomis gegutės ašarėlėmis, pilkomis smilgomis, žaliais uogienojais. <...>

Kaukdavo, švilpdavo aplinkui šalti žiemos vėjai, siausdavo po mišką sniegas, ūždavo, ošdavo pušys, plikais žabagarais tarytum kam grūmodavo ąžuolai ir kiti vasarą lapuoti medžiai, o sušalę, susitraukę jurginai šlamėdavo prie kryžiaus. Ir rodydavos praeiviui, jog šitie sušalę jurginai sapnuoja saulę, šiltą vasarą, ramias žvaigždėtas naktis, gražius, įvairių žolynų pilnus darželius; sapnuoja jų gražias šeiminkes mergaites... <...>

Po šiuo kryžium meldėsi lenkmety, prieš eidami miškan, apylinkės sodžių vyrai, paskui po juo verkė ir laužė rankas jų motinos ir žmonos, kai valdžia gabeno į Sibirą jų maitintojus. <...>

Apsakymas „Paskenduolė“ (antroji ištrauka)

Buvo pats vidunaktis ir pats įmygis, kai Veronika, vienoje rankoje rožančiumi, antroje laukinių žolynų vainiku nešina, artinosi miško takeliu prie šio kryžiaus.

Tylu ir nejauku buvo miške, tik retkarčiais po medžiais sudžiūvusiuose penykščių metų lapuose čiuzėjo bežiūrimi gyvūneliai, iš po kojų striksėjo varlės ir kur ne kur tamsoje žolėje spingsėjo kirmės blizgutės.

Krūpčiojo Veronika nuo kiekvieno daiktelio sušlamėjimo, nuo kiekvienos po kojų šakelės sutraškėjimo ir, kalbėdama rožančių, varė šalin baisias mintis. <...>

Atsiminė ji netoli miško neturintį gero vardo ežerėlį ir ant jo kranto, pamiškėje, pakaruoklių kapines, atsiminė kitados šitame miške ant pušies pasikorusį elgetą... Širdis jai apmirė, pakinkas pakirto, ėmė mušt į galvą kraujas. <...>

Vos tik ji pamatė tarp medžių pakrypusį kryžių ir gedulingai žemėj išsikryžiusį jo šešėlį, kai jai suspaudė širdį, akyse sužibėjo ašaros ir nenuryjamas gurkšnis atsistojo gerklės gale. Ji ir pati nepamatė, kaip, paleidusi iš rankų vainiką ir rožančių, puolė prie kryžiaus ir, apkabinusi jį abiem rankom, visa prisiglaudė. O ašaros, didelės gailios ašaros ėmė riedėti iš merginos akių per veidą ir kryžiaus liemenį. Jos nelaimė buvo tokia didelė ir tokia opi, jog ji nebežinojo, kokiais žodžiais dievulį ir bemelstį, kad ją atitolintų... Ir rodėsi jai, kad iš viršaus žiūri į ją, nusidėjėlę, nukryžiuotą, žiūri, mato jos ašaras ir be žodžių žino, ko ji prie jo atėjo ir ko reikalauja... <...>

Mėnuo jau nusileido už miško, ir tik kur ne kur protėkėse ir ant vieškelio glūdėjo it paklydę jo paužulni spinduliai. <...>

Ilgai sėdėjo Veronika, įsmeigus akis į paslaptinę miško tamsą, ir vis kažin ką galvojo. Perstėjo jai kelius, sukosi galva, raibo akys, ir visai nebuvo noro keltis.

Štai lazdyne, tarp lapų, sparnais suplasnojo paukštelis, viršum galvos čypaudamas šmėstelėjo šikšnosparnis, pakalnėje karktelėjo iš miego pakirdusi varna, ir toli už miško it gaidys pragydo. Ir vėl viskas nutilo. <...>

Žiūrint į paežerę, rodėsi Veronikai, kad tenai kažkas nakčia išpylė keletą šimtų néšiu vėrdančio vandens, kuris, lig šiol neataušęs, dar tebegaravo. Kur ne kur danguje tebetirpo žvaigždėlės, o pritvinkusiuose rytuose Aušrinė, nardydama tarp mažučių, raudonai nusidažusių debesėlių, čia dega, čia gęsta, čia liepsnoja, čia smilksta lyg žvakė, deganti vėjyje.

<...> Niekuomet dar Veronika nebuvo mačiusi tokio ankstyvo ir gražaus ryto.

Tiesa, buvo vienas toks pat gražus rytas, bet tai buvo seniai, prieš keletą metų, kai ji buvo dar nedidelė piemenytė, panašus rytas buvo mamytės laidotuvėse, kai ją, visą naktį prie motutės karsto išsiverkusią, išvedė krikštomočia iš pirkelės ir pasodino pašalėj ant suolo.

Ir tada buvo toks pat gražus melsvas dangus, toks pat perbalęs mėnuo, tokie pat keisti danguje debesėliai ir tokia pat graži ir maloni, viliojanti ir už širdies stverianti dangaus gražuolė žvaigždė Aušrinė. <...>

Atsiminė, kaip ją mamytė sutikdavo, kaip glostydavo, bučiuodavo, kaip niūniuodama supindavo jai kaseles ir kaip sekmadienio vakarą, palydėjusi iki šito kryžiaus, atsisveikindama bučiuodavo, bučiuodavo, prie krūtinės galvelę spausdavo ir vėl bučiuodavo... Ir gaili ašarėlė nuriedėjo per Veronikos nelaimės ir nemigos nuvargintą veidelį.

Klausimai:

1. Perskaite pirmąją ištrauką – Šventojo kryžiaus aprašymą, papasakokite kokį peizažą Vienuolis čia pateikia. Remkitės citatomis.
2. Perskaitykite antrąją ištrauką – apie Veronikos kelionę iki Šventojo kryžiaus ir kryžiaus sceną. Kokia nuotaika čia sukurta?
3. Kokį vaidmenį atlieka peizažas kryžiaus scenoje? Kokie vaizdžiai čia minimi? Kaip rašytojas perteikia sunkią merginos dalį? Kokias hiperboles Vienuolis vartoja?

Žodynėlis:

provizorius: teisę dirbti turintis vaistininkas; (*certified*) *pharmaceutical chemist, pharmacist*

klėtelė: ► **klėtis;** *little barn, granary*

palaikai: mirusio žmogaus kūnas; *remains*

duoklė: **įnašas;** *tribute, contribution*

epinis: ► **epas:** pasakojamoji literatūra (skiriant nuo dramos ir lyrikos); *epic*

meistriškumas: sugebėjimas, mokėjimas; *mastery, skill*

raiškumas: ryškumas, aiškumas; *distinctness, expression*

išgyvenimas: įsijautimas; *experience*

egzistencija: gyvavimas, būtis; *existence, living, being*

reikšmingumas: prasmė, svarba; *significance, importance*

gausus: apstus; *abundant, plentiful*

įvairialypis: daugiopas; *various, diverse*

apibendrinimas: dėsnis, generalizacija; *generalization*

korumpuotas: nepatikimas, paperkamas ► **korupcija:** paperkamumas; *corrupt, corruption*

būgštauti: bijoti, baimintis, nuogąstauti; *be afraid, fear*

ieva: baltas kvapias žiedais žydintis medis; *bird cherry tree*

paužulnus: ► **nuožulnus;** *sloping*

nėšis: du kibirai vandens, nešami kartu; *yoke* “a frame fitting the neck and shoulders of a person, for carrying a pair of buckets or the like, one at each end”

piemenytė: (čia) jauna mergaitė; *young girl*

peizažas: gamtos vaizdas; *view, landscape, scenery*

įvaizdis: vaizdingumui padidinti perkeltine reikšme pavartotas posakis ar žodžių junginys; *image*

hiperbolė: posakis, kuriuo paprastai perdedama, siekiant didesnio įspūdžio; *hyperbole*

Nuorodos:

Tekstų šaltiniai:

http://www.antologija.lt/texts/34/main_1.html

Plačiau apie autorių ir jo kūrybą:

www.antologija.lt

<http://www.literatura.lt/rasytojai/>

http://lt.wikipedia.org/wiki/Antanas_Vienulis

<http://www.baranauskas.lt/vienوليو/turiny.html><http://www.rasyk.lt/rasytojai/antanas-zukauskas-vienulis.html>

Parengė Irena K. Šebedienė